

SOHAVIY TARJIMA JARAYONIDA ELEKTRON RESURLAR: CAT VOSITALARIDAN FOYDALANISH SAMARASI TADQIQI

Bakirova Xilolaxon Botiraliyevna

Ingliz tili amaliy tarjima kafedrası v.b. dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zDJTU

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy tarjima jarayonida elektron resurslar, xususan, CAT (Computer-Assisted Translation) vositalaridan foydalanish samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqotda sohaviy tarjimada, ayniqsa texnika va muhandislik yo'nalishlarida, terminologik izchillik, vaqtni tejash va tarjima sifatini oshirishda CAT vositalarining o'rni yoritilgan. SDL Trados Studio kabi dasturlar misolida Translation Memory, Terminology Management, QA (Quality Assurance) va Alignment Tools funksiyalarining amaliy imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: sohaviy tarjima, CAT vositalari, tarjima xotirasi, terminologik izchillik, texnik tarjima, elektron resurslar, Trados Studio.

Аннотация : В статье рассматривается эффективность использования CAT-инструментов (Computer-Assisted Translation) в процессе специализированного перевода. Особое внимание уделяется роли электронных ресурсов в обеспечении терминологической последовательности, повышению качества и скорости перевода технических и инженерных текстов. На примере программы SDL Trados Studio анализируются функции Translation Memory, Terminology Management, Quality Assurance и Alignment Tools.

Ключевые слова: специализированный перевод, CAT-инструменты, память перевода, терминологическая база, технический перевод, электронные ресурсы, Trados Studio.

Abstract: This article examines the effectiveness of Computer-Assisted Translation (CAT) tools in specialized translation processes. The study focuses on how electronic resources enhance terminological consistency, translation speed, and overall quality, particularly in engineering and technical domains. Using SDL Trados Studio as a case study, the research analyzes the practical functions of Translation Memory, Terminology Management, Quality Assurance, and Alignment Tools.

Keywords: specialized translation, CAT tools, translation memory, terminology management, technical translation, electronic resources, Trados Studio.

Zamonaviy tarjima jarayoni an'anaviy qo'llanmalar va lug'atlar bilan cheklanib qolmay, raqamli texnologiyalar asosidagi elektron resurslardan keng foydalanishni taqozo etadi. Sohaviy tarjimada bu jarayon ayniqsa muhim, chunki muhandislik, texnika, huquq, tibbiyot kabi sohalarga oid matnlar yuqori terminologik zichlik va aniq

standartlashtirilgan leksikaga ega. Shu sababli tarjimonning kasbiy kompetensiyasi elektron axborot vositalaridan samarali foydalanish ko'nikmasi bilan uzviy bog'liq.

Bugungi kunda sohaviy yondashuvning ahamiyati ikki jihatdan dolzarbdir.

Birinchi jihat mehnat bozoridagi talab – kompaniyalar ko'p tarmoqli sohalarda ishlay oladigan, terminologik aniqlikni ta'minlaydigan tarjimonlarga ehtiyoj sezmoqda.

Ikkinchi jihat axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji – tarjimonning ishida CAT vositalar (Computer-Assisted Translation Tools), terminologik bazalar va korpus lingvistikasi bilan ishlash muhim o'rin tutmoqda [2]. Bugungi mehnat bozori CAT vositalari va terminologik platformalarni biladigan tarjimonlarni afzal ko'radi. Chunki kompaniyalar ko'pincha:

Katta hajmdagi matnlarni qisqa muddatda tarjima qilishni,

Terminologik izchillikni saqlashni,

Tarjima xotirasi orqali xarajatlarni kamaytirishni xohlaydi.

Dorothy Kelly bu xususda shunday xulosa qiladi: "Tarjima ta'limida texnologik tayyorgarlik modulini kiritish – zamonaviy bozor talablari va tarjimon kasbiy kompetensiyasi o'rtasidagi eng muhim ko'prikdir" [4]. Demak yuqoridagilarda shunda hulosaga kelish mumkinki, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari zamonaviy tarjimonning kasbiy identitetini belgilovchi omilga aylangan. CAT vositalari, terminbanklar va korpus lingvistikasi bilan ishlash sifatni, izchillikni va tezlikni ta'minlaydi, shuningdek, bozor talablariga mos raqobatbardoshlikni oshiradi.

Mehnat bozoridagi talablarga ko'ra olimlar tariflagakidek: "Zamonaviy globallashtirilgan jamiyatda tarjima sohasi xalqaro iqtisodiy, ilmiy va madaniy integratsiyaning strategik omili sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, tibbiyot, texnika, huquq, iqtisodiyot va IT kabi yuqori ixtisoslashuv talab qiladigan sohalarda tarjimonlarga qo'yiladigan talab tubdan o'zgarib bormoqda [3, 4]. Darhaqiqat, bugungi mehnat bozori tarjimondan nafaqat til bilimlari, balki sohaviy terminologiyani chuqur bilish, madaniyatlararo tafakkur, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalari kabi keng qamrovli kompetensiyalarni talab qilmoqda.

CAT vositalari quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Translation Memory (TM) – ilgari tarjima qilingan matnlarni saqlab boradi va kelajakdagi yangi hujjatlarda avtomatik taklif qiladi. Bu borada Italiyalik tarjimashunos, korpus lingvistikasi va tarjima didaktikasi bo'yicha yetakchi tadqiqotchi olimlar Dr. Silvia Bernardini va Simona Castagnoli shunday yozadi: "Tarjima xotirasi tizimlari ilgari tarjima qilingan segmentlarni avtomatik ravishda qayta ishlatish imkonini beradi. Bu esa tarjima vaqtini qisqartirib, terminlarning izchil qo'llanishini ta'minlaydi" [1]. Masalan, "power plant" bir marta "elektr stansiyasi" deb tarjima qilingan bo'lsa, keyingi matnda bu birikma chiqqanda dastur avtomatik eslatadi.

Terminology Management – terminologiya bazasi bilan ishlash, maxsus terminologik bazani ulash va nazorat qilish imkoniyatini yaratadi. Avstraliyalik tarjimashunoslik, tarjima etikasi, tarjima tarixi, tarjima nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy izlanishlar olib brogan olim Anthony Pymning ta'kidlashicha: "CAT vositalariga integratsiyalangan terminologik bazalar muhandislik yoki huquq kabi sohalarda texnik atamalarining noto'g'ri va izchilliksiz qo'llanishining oldini oladi. Bu esa tarjima sifati va aniqligini sezilarli darajada oshiradi" [5]. Masalan, Muhandislik yoki energetika terminlari (voltage regulation, grid stability, turbine blade) maxsus ro'yxatga kiritiladi va tarjimon shu terminlarni izchil qo'llashga majbur bo'ladi.

Quality Assurance (QA) – terminlar, raqamlar, birliklar va formatdagi xatoliklarni avtomatik tekshiradi. Muhandislik hujjatlaridagi raqamli ko'rsatkichlar va birliklarni noto'g'ri tarjima qilish xavfini kamaytiradi.

Alignment Tools – oldingi tarjima qilingan matnlar va ularning asl nusxasini avtomatik moslashtiradi. Masalan, texnik yo'riqnomalar tarjimasi bo'lsa, eski versiyalarini yangi bilan solishtirish osonlashadi.

Mazkur CAT vositalari yordamida tarjima qilishga bir misol keltiramiz. Masalan, "Power Distribution Network Safety Guidelines" nomli hujjat tarjima qilinmoqda.

TM'da power distribution network - elektr taqsimlash tarmog'i varianti mavjud bo'lsa, dastur bu variantni avtomatik taklif qiladi.

Terminologiya bazasida grid stability - tarmoq barqarorligi deb belgilangan bo'lsa, tarjimon boshqa variantni ishlata olmaydi.

QA funksiyasi raqamli qiymatlar, elektr birliklari (kV, MW, Hz) noto'g'ri tarjima qilinmaganini tekshiradi. Natijada hujjat tezroq, izchil va xatosiz tarjima qilinadi.

Yana ham aniqroq misol keltiramiz. Energetika sohasiga oid hujjatini CAT vositada tarjima qilish jarayonidan amaliy misol:

Faraz qilaylik, tarjimon "Power Distribution Network Safety Guidelines" nomli texnik yo'riqnomani SDL Trados Studio dasturida tarjima qilmoqda.

1. Hujjatni CAT vositaga yuklash va segmentlash:

Dastur hujjatni segmentlarga (jummalarga) bo'lib beradi.

Har bir segment parallel oynada ko'rinadi:

Markdown

Копировать Редактировать

[Source] Power distribution network shall be inspected every 6 months.

[Target] _____

Tarjimon segment bo'yicha ishlaydi.

2. Translation Memory (TM) avtomatik taklifi

Agar ilgari shu ibora tarjima qilingan bo'lsa, TM avtomatik tavsiya qiladi:

CSS

КопироватьРедактировать

Power distribution network → Elektr taqsimlash tarmog'i

shall be inspected → tekshirilishi kerak

every 6 months → har 6 oyda

Tarjimon bitta tugma bilan TM'dan taklifni qabul qiladi.

3. Terminologik bazaga asoslangan nazorat

Terminologiya bazasida oldindan belgilangan:

Grid stability → Tarmoq barqarorligi

Voltage regulation → Kuchlanishni tartibga solish

Circuit breaker → Avtomatik uzgich

Dastur tarjimon boshqa variant yozsa, ogohlantiradi. Masalan:

КопироватьРедактировать

“Voltage regulator” noto'g'ri tarjima qilindi, bazada “kuchlanish regulyatori” deb belgilangan.

4. QA (Quality Assurance) xatoliklarni avtomatik aniqlash:

CAT vosita raqam va birliklarni tekshiradi:

Asl matnda 50 kV bo'lsa, tarjimada ham 50 kV bo'lishi kerak.

Noto'g'ri birlik ishlatilsa (masalan, kW o'rniga MW), dastur xato haqida signal beradi.

5. Takrorlanuvchi segmentlarni avtomatik tarjima qilish

Agar bir jumla 10 marta uchrasa, uni bir marta tarjima qilasiz, qolganlarini dastur avtomatik qo'shadi.

Masalan:

csharp

КопироватьРедактировать

The equipment shall be installed by certified personnel.

→ Uskuna sertifikatlangan mutaxassislar tomonidan o'rnatilishi kerak.

Shu jumla yana uchrasa, dastur avtomatik tarjima qilib qo'yadi.

6. Yakuniy eksport va terminologik hisobot

Hujjat tarjima tugagach, dastur yakuniy tarjima matnini eksport qiladi.

Terminologiya bo'yicha hisobot beradi: qaysi termin necha marta ishlatilgan, bir xil ishlatilganmi yo'qmi.

Bu kabi energetika muhandisligi yo'riqnomalari, loyihalar va shartnomalarida ko'p marotaba takrorlanuvchi terminlar va iboralar mavjud bo'ladi. CAT vositalari bu jarayonni tezkor, izchil va standartga mos qiladi.

Bundan ko'rinib turiptiki, sohaviy tarjimada CAT vositalarining bir qator afzalliklari mavjud. Bular: terminologik izchillik – bu texnik va energetika hujjatlaridagi atamalar bir xil tarjima qilinishi tushiniladi; vaqtni tejash – bunda bir xil

segmentlar ko‘p takrorlangan matnlar (texnik yo‘riqnomalar) tezroq tarjima qilinadi; tarjima sifati va standartlashuv – bu rasmiy terminlar noto‘g‘ri tarjima qilinishining oldi olinadi; jamoaviy ish imkoniyati – bu orqali bir nechta tarjimon bir loyiha ustida ishlayotganda bitta umumiy TM va terminologik bazadan foydalanadi.

Shu bilan birga CAT vositalarining ayrim chegaralari ham mavjud, jumladan: texnik jihatdan murakkab bo‘lishi mumkin ya’ni uni o‘rganish uchun vaqt kerak bo‘ladi; dastlabki litsenziya narxi qimmat bo‘lishi mumkin masalan, Trados Studio kabi ilovalrga tolov qilishga to‘g‘ri keladi; to‘liq avtomatik emas ya’ni baribir mutaxassis tahriri zarur bo‘ladi.

Demak, CAT vositalari sohaviy tarjimada, ayniqsa texnika muhandisligi matnlarida, terminologik izchillik va tarjima sifatini oshirishga xizmat qiladi. Translation Memory va terminologiya boshqaruvi tarjimonning ishini tezlashtiradi, texnik xatoliklarni kamaytiradi va katta hajmli loyihalarda jamoaviy ishlashni osonlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bernardini S., Castagnoli S. Corpora for translator education and translation practice // Meta: Translators' Journal. – 2008. – Vol. 53(3). – P. 517–528.
2. Bowker L. Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction. – Ottawa: University of Ottawa Press, 2002. – 198 p.
3. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999. – 248 p.
4. Kelly D. A Handbook for Translator Trainers. – Manchester: St. Jerome Publishing, 2005. – 208 p.
5. Pym A. Exploring Translation Theories. – London: Routledge, 2010.